

*Демідов Ігор Іванович,
здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

**ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

Відповідно до ч. 3 ст. 121 Конституції України, на прокуратуру покладається нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство [1].

Загальні питання прокурорського нагляду за розслідуванням злочинів зосереджені в ст. 30 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року, ч. 2 ст. 9, ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України), галузевих наказах Генерального прокурора України.

Ефективність здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, передусім залежить від професіоналізму працівників прокуратури. Ключовим аспектом характеристики прокурорського професіоналізму є досконале володіння тактичними прийомами, формами та методами здійснення нагляду [2, с. 109].

Варто наголосити, що з огляду на специфіку злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, поширеною є практика виявлення злочинів даної категорії та осіб, які їх вчинили, з використанням підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, права на проведення контрольованої поставки та оперативної закупки, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року.

У Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року не згадувалося про такі дії, в той час як ст. 271 КПК України 2012 року прямо дозволене здійснення контролю за вчиненням злочину у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин (в сфері незаконного обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів під дію цього положення підпадає більшість норм. Не може здійснюватися контроль за вчиненням нетяжких та середньої тяжкості злочинів у сфері наркообігу, а саме: частин 1, 2 ст. 309, ч. 1 ст. 310, частин 1, 2 ст. 311, ч. 1 ст. 312, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 314, ч. 1 ст. 315, ст. 316, ч. 1 ст. 317, статей 318-320 КК України).

Згідно з новим КПК України до форм контролю за вчиненням злочинів належать, зокрема, контрольована поставка (п. 1 ч. 1 ст. 271) та контрольована і оперативна закупки (п. 2 ч. 1 ст. 271).

Вказані новели Кримінального процесуального кодексу України фактично змінюють статус доказів, здобутих шляхом негласних слідчих (розшукових) дій, та спрощують доказування в провадженнях про незаконний обіг наркотиків. У загальному вигляді контрольована поставка регламентована ст. 4 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», згідно з якою Державний митний комітет України та державні органи (підрозділи), що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, в кожному окремому випадку за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України можуть використовувати метод контрольованої поставки, тобто до пускають під контролем і оперативним наглядом цих органів ввезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Контрольована поставка може бути застосована щодо незаконного перевезення та пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які здійснюються у межах України (ч. 2 ст. 4) та є ефективним засобом виявлення повного ланцюга осіб, задіяних у сфері організованих поставок наркотиків, а також дієвим засобом документування такої діяльності.

Визначення оперативної закупки наведено в ч. 1 ст. 5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і

прекурсорів та зловживанню ними», де зазначено, що: «Для одержання доказів злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, працівникам органів (підрозділів), яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, за постановою начальника відповідного органу, погодженою з прокурором, дозволяється проведення операції щодо придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів - оперативної закупки». Порядок і тактика контрольованої поставки та порядок оперативної закупки визначаються Інструкцією про порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності, затвердженою спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України від 20 листопада 2001 року № 1065дск/307дск/482дск, погодженим з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 19 грудня 2001 року за № 1051/6242.

Важливою умовою підготовки та проведення контрольованої поставки та оперативної закупки є заборона провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину, який вона не вчинила б, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем (ч. 3 ст. 271 КПК України 2012 року). Слід акцентувати увагу на тому, що з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України коло прокурорських працівників, наділених повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукових заходів (у тому числі контрольованої поставки та оперативної закупки), розширене за рахунок керівників міських, районних, міжрайонних, районних у містах та прирівняних до них прокуратур, а також призначених ними прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності в оперативно-розшукових справах, заведених піднаглядними їм територіальними оперативними підрозділами правоохоронних органів (ч. 2 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року зі змінами та доповненнями, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року). Така новація, на нашу думку, дасть змогу прокурорам на місцях ефективніше реалізовувати свою конституційну функцію нагляду за розслідуванням злочинів та адекватно оцінювати стан слідства, долучаючись до нагляду з моменту здійснення оперативно-розшукових заходів. Ефективною формою прокурорського нагляду є безпосередня участь в провадженні досудового розслідування.

Так, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України при здійсненні нагляду прокурор уповноважений доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії. Пункт 14 наказу Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство» від 19 вересня 2005 року № 4гн (далі - наказ № 4гн) зобов'язує прокурорів надавати слідчим практичну допомогу в організації розкриття особливо тяжких і тяжких злочинів, а також в розслідуванні складних

кримінальних справ [3, с. 305]. Хоча і неможливо заперечувати той факт, що особисте проведення прокурором слідчих дій позитивно позначається на повноті та якості розслідування, воно не має практичного поширення. Поодинокі виключення переважно притаманні розслідуванню резонансних і тяжких злочинів на кшталт умисного вбивства (ст. 115 КК України) чи кваліфікованого зґвалтування (частини 3, 4 ст. 152 КК України), в яких віднедавна змінено підслідність і прокурор виступає більш досвідченим працівником.

Окрім розглянутих форм та методів нагляду застосовуються наступні: перевірка матеріалів досудового розслідування (використовуючи повноваження, надані п. 2 ч. 2 ст. 36 КПК України);

доручення органу досудового розслідування проведення досудового розслідування (п. 3 ч. 2 ст. 26 КПК України);

доручення проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії відповідним оперативним підрозділам;

призначення ревізій та перевірок (п. 6 ч. 2 ст. 36 КПК України); ініціювання питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого (п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України);

надання доручення про проведення перевірок (п. 6 ч. 2 ст. 36 КПК України); скасування незаконних та необґрунтованих постанов слідчих (п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України), що найбільш типово підкреслює владно-розпорядчий характер повноважень прокурора;

підтримання державного обвинувачення (п. 1.3 наказу Генерального прокурора України «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення» від 19 вересня 2005 року №5гн зобов'язує прокурора доручати державним обвинувачам вивчення кримінальних справ перед затвердженням обвинувального висновку [3, с. 320; 2, с. 113]. Вказане положення дає можливість працівникам прокуратури, які підтримують державне обвинувачення та найкраще розуміють перспективу судового розгляду справи, вносити свої зауваження і корективи в кримінальну справу до її завершення. Таким чином усувається цілий ряд питань, які можуть виникати під час судового слідства) та інші.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 квітня 2011 року: (офіц. текст).- К.: Паливода А.В., 2011. - 56 с.

2. Вигівська Л. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / Л. Вигівська // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2012. - № 3. - С. 109-114.

3. Прокуратура України: законодавство, рішення Конституційного Суду України, накази та інші організаційно-розпорядчі документи Генерального прокурора України / [за заг. ред. О.І. Медведька; керівн. проекту С.М. Винокуров; упоряд. Г.М. Титарчук, Є.П. Бурдоль, І.С. Зарубинська, Н.М. Пастушенко, Ю.І. Цимбал]. - К.: Юрінком Інтер, 2009. - 576 с.